

De kruisiging van Hans Eysenck

SECTION: BOEKEN; Blz. 6

LENGTH: 1352 woorden

'Ik heb Hitler het hoofd geboden, nu bied ik deze studenten het hoofd', schreef de psycholoog Hans Jürgen Eysenck in 1973 boven een artikel in de Daily Mail. De uit Duitsland afkomstige hoogleraar was op dat moment al meer dan twintig jaar gezichtsbepalend voor de Engelse psychologie. Dat hij nu een mediahype werd, dankte hij aan linkse studenten die hem bovenaan een lijst racistische sprekers plaatsten en zijn lezingen verstoorden met teksten als 'fascist Eysenck heeft het recht niet te spreken'.

Eysenck dankte zijn reputatie als racist aan een populairwetenschappelijk boek dat hij schreef over ras en intelligentie. Hij was daarmee zijn Amerikaanse collega Arthur Jensen te hulp geschoten, die doodsb bedreigingen ontving toen hij stelde dat genetische factoren verantwoordelijk waren voor het feit dat zwarte Amerikanen lager scoorden op IQ-tests dan blanke Amerikanen.

Eysenck verplaatste die discussie naar Engeland, tot groot ongenoegen van collega's die (terecht) vonden dat hij deze gevoelige materie met wel heel weinig onderzoek had onderbouwd. En hij werd verketterd door de environmentalists, onderzoekers voor wie vaststond dat rassenongelijkheid het gevolg was van omgevingsfactoren.

Het nature-nurture-debat was in die jaren voor veel links georiënteerden een simpele zaak: wie dacht dat de omgeving (nurture) verantwoordelijk was voor wat mensen in hun leven bereikten, zat goed. Wie dacht dat genetische factoren (nature) bepalend waren, zat fout. Dat was ook wat in Nederland Hugo Brandt Corstius en anderen verkondigden over de criminoloog Wouter Buikhuisen, toen deze onderzoek wilde doen naar de invloed van biologische factoren op crimineel gedrag. De aanval was zo vilein dat Buikhuisen de wetenschap vaarwel zei.

Eysenck was er de man niet naar zich door activisten uit het veld te laten slaan. 'Op naar de kruisiging', was zijn strijdlustige credo bij de publicatie van zijn boek, en hij kreeg wat hij verwachtte: radicale activisten oordeelden dat het politiek correct was Eysenck niet langer met argumenten van hun standpunt te overtuigen, maar met inktbommen, omduwen en het stuk slaan van zijn bril.

De activisten bewezen hem in feite een dienst, constateert biograaf Roderick Buchanan in *Playing with Fire*: ze maakten een martelaar van hem. Volgens zijn collega's mocht Eysenck dan ongenueanceerd te werk zijn gegaan, voor de pers werd hij het icoon van de vrijheid van vrije meningsuiting, de man die tegen alle modes in vasthield aan zijn wetenschappelijke overtuigingen.

Eysenck was een man van controverses. Hij had loyale sympathisanten en felle tegenstanders, met weinig daartussenin. Toch probeert Buchanan met zijn biografie een

neutrale positie in te nemen. Hij doet dat door alle controverses uit te pluizen en het spoor te volgen dat Eysenck in de wereld van de wetenschap naliet.

Hans Eysencks verhaal begint in Berlijn, waar hij in 1916 wordt geboren als het enig kind van acteurs. Zijn half-Joodse moeder wordt een ster van de stomme film, zijn vader is voortdurend op tournee, en het huwelijk strandt als Hans twee jaar oud is. Het grootste deel van zijn jeugd brengt hij bij zijn Joodse grootmoeder in Berlijn door. In 1934 wil hij natuurkunde gaan studeren, maar, zo zal hij later vertellen, de universiteitsleiding wilde hem uitsluitend toelaten als hij zich bij de SS aansloot. Hij weigert en vertrekt naar Engeland.

Of het SS-verhaal tot in detail klopt, betwijfelt Buchanan. Maar het verhaal paste hem, net zoals het verzwijgen van zijn gedeeltelijk Joodse afkomst hem paste. Het stelde hem in staat zijn vertrek uit Duitsland voor te stellen als een principiële politieke daad, een protest tegen het fascisme, in plaats van als een begrijpelijke daad uit zelfbehoud. Het werd voor Eysenck de daad die zijn identiteit van eenling tegen de massa onderbouwde, en die hij verontwaardigd kon inzetten toen hij zelf voor fascist werd uitgemaakt.

Eenmaal in Engeland studeerde hij, als gevolg van een niet aansluitende vakkenkeuze, geen natuurkunde maar psychologie. Zijn leermeester was Cyril Burt, die op zijn beurt in de voetsporen van Francis Galton trad: mannen van maat en getal, statistische analyse en een kwantitatieve psychologie. Galton, een neef van Darwin, introduceerde de termen nature en nurture voor het onderscheid tussen aangeboren en aangeleerde eigenschappen. Volgens hem waren intelligentie en karakter overwegend erfelijk bepaald.

Eysenck was een snelle leerling die als een spons vakkennis opzoog en met tomeloze ambitie de draad van zijn leermeesters oppikte. Zijn gooi naar roem deed hij met wat als zijn belangrijkste werk wordt gezien: zijn persoonlijkheidstheorie. Eysenck construeerde met statistische technieken een model met drie dimensies, die bepalend zouden zijn voor alle persoonlijkheidsverschillen tussen mensen.

Eysenck ontwikkelde dit model als psychologisch onderzoeker bij het psychiatrisch ziekenhuis Maudsley in Londen, een baan die hij de rest van zijn leven zou houden. Veel van zijn collega's waren psychiater en met de psychoanalytici onder hen had Eysenck zijn eerste grote aanvaring. De psychoanalyse was in de ogen van Eysenck een lachertje en Freud een charlatan. Waar was het bewijs dat psychoanalyse iets uithaalde? Eysenck vergeleek effectenrapportages van verschillende vormen van psychotherapie met het percentage mensen dat spontaan van een neurose genas. Dat laatste bleek 70 procent te zijn. Geen enkele vorm van psychotherapie haalde dat percentage en psychoanalyse kwam er met 44 procent genezingen nog het beroerdste af. Met andere woorden: van psychoanalyse werd je alleen maar slechter.

Eysencks onderzoek bracht de beroepsgroep tot bijna hysterische reacties. De eerste controversie was daarmee een feit en de toon voor zijn verdere carrière gezet. Voor Eysenck was wetenschapsbeoefening, schrijft Buchanan, een spel van competitie, van

debunk-and-destroy, ontmaskeren en vernietigen. Het was een spel dat hij vaardig en met koele distantie kon spelen.

In de jaren vijftig en zestig rees zijn ster snel. Mede dankzij zijn grote productiviteit (hij schreef alleen al tachtig wetenschappelijke en populair-wetenschappelijke boeken) was hij de spreekbuis van de Engelse psychologie. Tot hij in de jaren zeventig met het erfelijkheidsdebat zijn hand overspeelde.

In de jaren die volgden hield hij zich bezig met onderwerpen als parapsychologie en astrologie en wist hij nog eenmaal de gemoederen te verhitten met een controversieel standpunt: niet roken was de hoofdverantwoordelijke voor longkanker, maar persoonlijkheidstype, gecombineerd met stress. Het was de meest onbegrijpelijke uitglijder van zijn carrière, en het feit dat hij in die jaren grote sommen geld van de tabaksindustrie ontving voor onderzoek maakte het er niet beter op. Toch, laat Buchanan zien, waren de onderzoeksresultaten niet gekocht en deed Eysenck zijn uitspraken uit overtuiging.

Playing with Fire laat Eysenck zien als een wetenschapsman met twee kanten: meedogenloos voor zijn tegenstanders, overmoedig over zijn eigen gelijk en slordig met zijn gegevens. En tegelijkertijd vriendelijk en loyaal voor wie hem na stonden. Zijn positie als eenling in de meest roerige tijd van de psychologiegeschiedenis maakt het gemakkelijk sympathie voor hem te voelen. Het is de zorgvuldige ontleding van de jaren waarin politieke activisten een belangrijk stempel drukten op wat wel en niet gezegd mocht worden, die deze biografie boeiend maken.

Het was een periode die nog lang na-ijlde. Toen Eysenck in 1992 uitgenodigd werd om in Amsterdam de Duijker-lezing te houden, borrelden ogenblikkelijk protesten op van de Amsterdamse studentenvakbond tegen deze 'racist'. De inmiddels 76-jarige psycholoog had er geen zin meer in. Hij bleef thuis.

HHHHI

Roderick D. Buchanan: Playing With Fire The Controversial Career of Hans J. Eysenck.

Oxford University Press; 475 pagina's; EUR 55,99.

ISBN 978 0 19856 688 5.

Hij had aanhangers en vijanden, met weinig ertussenin

Non-fictie Begin jaren zeventig werd de briljante psycholoog Hans Eysenck plotseling uitgemaakt voor fascist. Zijn biografie is ook het verhaal van een tijd van links activisme.
Door Ranne Hovius

LOAD-DATE: January 15, 2011

LANGUAGE: DUTCH; NEDERLANDS

GRAPHIC: Hans Jürgen Eysenck (1916-1997). Foto HH

PUBLICATION-TYPE: Krant

JOURNAL-CODE: De Volkskrant